

FIGYELŐ

GREY LORD

MINDÖSSZE FÉL EMBERÖLTŐ múlt el a háború vége óta és tizenöt év után a nagy dráma főszereplői közül már csak néhányan vannak életben. Hadvezérek, diplomaták, államférfiak, akik 1914 nyarától kezdve négy esztendőn át döntöttek milliók életéről és haláláról, másfél évtized rövid ideje alatt gyors egymásutánban úgy tűntek el, mintha halálukat a végzet titokzatos akarata is siettette volna.

A szeptember első napjaiban elhunyt Grey lord, a háborúba induló Nagy-Britannia volt külügyi államtitkára, a legelső sorban volt azok között, akiket Európa tragikus négy esztendeje alatt a végzet halálos sodra hurcolt magával. Talán senki sincs, akivel kapcsolatban annyiszor felmerült volna a kérdés: meg lehetett volna-e akadályozni a háború kitörését 1914 nyarának végzetes napjaiban? II. Vilmos bizonyosan végzetesebb alakja volt a nagy tragédiának, mint a brit külügyi államtitkár, de Grey, a mögötte álló brit világbirodalom minden másnál nagyobb hatalmi súlyával, valószínűleg egyedül képviselte azt az erőt, amely talán még képes lehetett volna arra, hogy a mérleg nyelvének jobbra vagy balra való billenését tudatosan és szabad akarattal befolyásolja és esetleg másféle döntést erőszakoljon ki a háború és a béke kérdésében.

Grey tizenegy esztendeig tartó külügyminiszterségéből — hasonlóan hosszú ideig csak két másik külügyi államtitkár, Granville és Castlereagh ültek a Foreign Office „nagy íróasztala“ mellett — 1905 utolsó napjaitól kezdve, amikor első miniszterelnöke, Campbell-Bannerman alatt elkezdett szolgálni, egészen az angol hadüzenet napján, 1914 augusztus 3-án, az alsóházban mondott beszédéig, nyolc és fél esztendő telt el ennek a nagy döntésnek jegyében. Vannak, akiknek az a véleménye, hogy a döntés már 1906 elején megtörtént, amikor Grey a választási küzdelemben az ország különböző részein szétszóródott minisztertársainak megkérdezése nélkül döntött a francia kormányban abban a kérdésében, hogy a Landsdowne által politikailag létrehozott francia-angol entente cordiale kiegészítettessék a két ország vezérkarai között meginduló tárgyalásokkal, illetve az azokat logikusan követő katonai egyezményekkel. Mások, így elsősorban Churchill, azt hiszik, hogy ha Grey idejében, de mindenesetre 1912 előtt, határozottan és minden kétséget kizáró formában figyelmeztette volna Németországot arra, hogy Belgium semlegességének megsértése, vagy ehhez hasonló természetű más súlyos agresszív lépés esetén Anglia nemcsak diplomáciai támogatással, hanem hadseregével is Franciaország oldalán fog állni, a háború nemcsak 1914 nyarán, hanem talán sohasem tört volna ki. Ezt az érvelést nagyon alátámasztja és nagyon valószínűvé teszi az a tény, hogy amikor 1911 júliusában, pár nappal a Panther nevű német cirkálónak a marokkói parton, Agadirban való kikötése után, Lloyd George elmondta emlékezetes beszédét a londoni Mansion House bankettjén, a német diplomácia nyomban meghátrált. Pedig ez a beszéd semmi határozott formába öntött fenyegetést nem tartalmazott Németország felé, csupán erőteljes hangsúlyozása volt annak, hogy Anglia nemzeti és nagyhatalmi presztízsét köti ahhoz, hogy adott szava mellett kitart és ezért vállal minden várható következményt, tehát a háborút is.

Grey életének tragédiája, mint ezt saját maga is tudta és most halála alkalmából a róla szóló megemlékezések is felújították, az volt, hogy a két, egymást követő liberális kabinetben, 1906-tól a háború kezdetéig, bel-

politikai okok miatt majdnem lehetetlen volt minden kétségen felül álló külpolitikát folytatnia Franciaország mellett és Németország ellen. Asquith mindkét kabinetjében két, a legélesebben ellentétes irány harcolt egymással. Voltak, akik érintetlenül fenn akarták tartani az előző konzervatív kormány által kezdeményezett franciabarát külpolitikát és ragaszkodtak a régi angol külpolitikai alapelv, a Balance of Power kipróbált hagyományaihoz. Mások a liberális radikalizmus elveit képviselték, nemcsak a belpolitikában, ahol egyébként is kisebbek voltak az ellentétek, hanem a külpolitikában is. Ez messzebbrenéző vonatkozásban mindenáron való pacifizmust jelentett; közelebről és gyakorlati szempontból pedig jelentette azt, hogy Anglia semmi áron se kösse le magát sem németellenes, sem bánni más, háborút előidézhető kontinentális külpolitika mellett.

A külügyi államtitkár érzelmileg, ha nem is neveltetésénél fogva, alighanem közelebb állt ehhez a pacifista irányhoz. Gyakorlatilag azonban folytatta tovább azt a franciabarát külpolitikát, amelynek alapjait elődje, Landsdowne fektette le. Oroszország bevonásával ő tette teljessé a középonti hatalmak hármasszövetségével szemben Franciaország, Oroszország és Anglia triple alliance-át. Ez a külpolitikai munka az agadiri válság napjaiban, 1911 júliusában, már körülbelül el is érte céljait, bár teljessé csak akkor vált, amikor a következő évben Haldane missziója Németországban sikertelen volt. Németország túlságosan magas árat akart flottafejlesztésének mérsékléséért: olyan semlegességi nyilatkozatot angol részről Franciaország ellen és Németország javára, amelynek elfogadása az angol külpolitika részéről, legalább is az angol közvélemény megítélése szerint, egyértelmű lett volna a becstelenséggel.

Mindez pedig inkább csak kényszerű szükségesség volt Greyre nézve, ő nem volt, szíve szerint, barátja a franciáknak, de nem volt ellensége sem a németeknek. Legfőbb és egyetlen vágya az lett volna, hogy meg tudja őrizni az európai békét, ami, ha elsősorban brit érdek volt is, de bizonyosan érdeke lett volna egész Európának is, amint azt a bekövetkezett események éppen elég világosan megmutatták. Ha az emberekben csak egy szemernyi józan belátás volna í — fakad ki belőle ismételtlen az elkeseredés kétkötetes emlékiratainak lapjain, amikor nyugodt, szenvtelen tárgyilagossággal beszél el a háború előtti évek egymásrahalmazódó diplomáciai bonyodalmaikat és örökösen háborúval fenyegető válságait, Algécirastól elkezdve az 1912—13-iki balkáni háborúkig. Az 1911-iki marokkói válság leírásánál tör ki belőle különösen gyakran a keserűség, hogy miért hiányzik az emberekből a józanságnak olyan természetes és annyira emberi tulajdonsága, és hiányzik különösen a kontinentális emberekből és a kontinens országainak diplomataiból és államférfiaiból! Fez, Agadir, a Panther világpolitikát majmoló hajóskapitánya, nagyképpel tárgyaló nagykövetek, obszkúrus gyarmati érdekek a legsötétebb Afrikában, uralkodók és miniszterek sértett hiúsága: mindez szörnyű és tragikus ostobaság a szemében, ami nyomban eltűnnék, erőtelenné, sőt nevetségessé válnék, ha az emberek a csatorna túlsó oldalán csak egy kicsit is meg tudnának tanulni, csak egy parányit is képesek lennének elsajátítani az angol józanságból, a világ legtermészetesebb és legmagátólértetődőbb emberi adományából, az angol common sense-ből!

Grey lordot nem fogják a modernkori európai történelem legnagyobb emberei között emlegetni. De azért nem volna igazságos dolog őt tragikus hősnek tekinteni, csak azért, mert élete egyetlen nagy és igazi célját, az európai béke fenntartását nem tudta elérni. Életének tragédiája nem volt egyéni tragédia, hanem egyik és majdnem személytelen összetevője annak a nagy kollektív tragédiának, amely 1914 nyarán zúdult rá Euró-

pára és amelynek a háború formális befejeződése, 1918 őszen, csak az egyik, de semmiesetre sem az utolsó felvonását jelentette.

Egyénileg Grey lord jelleme tele volt a legparadoxonabb vonásokkal, mint a legtöbb igazi angol ember jelleme. Párizson túl sohasem jutott. Ha a fővárosból elutazott, legszívesebben hazament Northumberlandbe, falusi birtokára, Fallodonba. Angolon kívül semmi más nyelvet nem beszélt, nem értett és nem olvasott. Oroszországot ő szerezte meg az antant számára, de a cár birodalmáról kevesebbet tudott, mint egy értelmesebb középiskolai diák. Perzsiával kapcsolatban pár évvel a háború kitörése előtt jelentőségükben döntően fontos diplomáciai tárgyalásokat folytatott, az egymással Ázsiában összeütköző brit és orosz érdekek kibékítésére. De, mint mondják, megtörtént vele, hogy Ázsia térképén összetévesztette a Perzsa-öblöt a Vörös-tengerrel. Közgazdasághoz nem értett; a belpolitika útvesztőjében sohasem tudott kiigazodni. A parlamentben csak ritkán láták; beszélni talán annyiszor sem hallották, ahány évig a kabinet egyik legfontosabb posztját betöltötte. Pedig kellemes hangja volt, beszédmodora minden szónoki hatásadászat nélkül is megnyerő és a parlamentben minden beszéde nagy és őszinte sikert jelentett. Róla alakult ki a „strong, silent man“, az erős és hallgatni tudó politikus típusa. Bár az ő hallgatása mögött nem annyira erő volt, mint inkább a gyakorlati dolgok immanens ostobaságától való irtózás és azok mélységes megvetése.

Látszatra és felszínes megítélésre kevés ember lehetett volna alkalmatlanabb arra a pozícióra, amelyet olyan hosszú ideig töltött be. De az emberek nemcsak Angliában, hanem az egész háború előtti Európában ösztönösen megéreztek, hogy ennek a már majdnem a titokzatosságig megismerhetetlen embernek nagysága igazi nagyság volt. Nem volt benne csillogó tehetség, fölényes zsenialitás. Nem utazta be a fél világot. Nem tudott és nem szeretett bánni emberekkel. De a jellemében és ahogy most a halála alkalmából mondta róla valaki, a puszta jelenlétében volt valami magával ragadó erő. Talán a kérkedés nélküli önbizalom adta neki ezt az erőt. Talán a hazugságot, mellékutakat nem ismerő egyenessége és érzéseinek makulátlan etikai tisztasága. Jellemeik lelki összetételében van valami rokon közötté és Tisza István között. Rokon az életük tragédiája is. Csak Grey tragédiája befelé égett el és nem lobbant el egy fájdalmas perc autodaféjában, mint Tisza Istváné. Az ő tragédiája tétlen, visszavonult évek hangtalan csendjében élte fel önmagát, a fallodoni park vén fái alatt, Northumberland patakjai mellett, ahol szeretett pisztránggra horgászni, és hallgatni a madarak énekét, az angol vidék igénytelen madaraiét, amelyeket a szakértő tudásával és a szerelmes ember meleg szívével ismert és ápolgatott. Sir Edmund Gosse beszéli róla, hogy 1914 augusztus 3-án, azon a napon, amely egyénileg is a legnagyobb válságot jelentette számára, két minisztertanács között halálrafaradtan az állatkertbe hajtattott ki, hogy egy órát tölthessen a madarak között. Azt pedig emlékirataiban sajátmaga mondja el, hogy amikor Theodore Roosevelt meglátogatta és hosszabb sétára mentek Dél-Anglia egyik legszebb erdejébe, a Bournemonth közelében levő New Forestbe, a világpolitikai helyzet megvitatása helyett egymást azzal mulattatták, hogy kettőjük közül a puszta hangjáról ki ismeri fel több madarat.

Volt valami végzetszerű abban is, hogy megvakult. Huszonöt éves közszerrepléséről szóló emlékiratait, amint arról az első kötet elején néhány megható sor tanúskodik, már csak felesége segítségével tudta leírni. Később megtanulta a Braille-rendszerű írás olvasását is. Hetvenegy éves volt, amikor vak és beszélni nem szerető remeteként, politikától és közélettől teljesen visszavonulva, megtért őseihez.

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

*Kánya párizsi útja, a dunai államok kétoldalú szerződésai — Az osztrák krízis —
A genfi közgyűlés tárgyait a leszerelés — Oroszország nemzetközi elhelyezkedése —
Spanyolország, Kuba, Írország*

MAGYARORSZÁG KÜLPOLITIKAI ORIENTÁCIÓJA és helyzete szempontjából alapvető fontossággal bír Kánya külügyminiszter párizsi látogatása & tárgyalása Paul-Boncour francia külügyminiszterrel és Daladier miniszterelnökkel. A látogatás tényében nincsen semmi meglepő, hiszen a nemzetközi udvariasság szabályai szerint az újonnan kinevezett külügyminiszter, aki kétszer volt Rómában, volt Becsben, szinte tartozott ezzel a látogatással francia kollégájának. Szükséges volt ez a látogatás azért is, mert hiszen most a nagyhatalmak állandóan foglalkoznak az ú. n. középeurópai újjáépítés tervével, amely a nyugati államok fővárosaiban népszerű probléma és magyar szempontból fontos volt személyes kontaktus alapján megtudni, mi a francia elgondolás alapja és milyen mértékben lehet arra számítani, hogy Párizs carteziánus logikájával hajlandó legyen a helyzet realitásait is tekintetbe venni. A négyhatalmi pákaim és ennek kapcsán az örvendetes közeledés Franciaország és Olaszország között, az a tény, hogy az osztrák probléma megítélésében a két nagyhatalom felfogása nagyon azonos, határozottan megkönnyítették magyar államférfiak számára a francia vezetőkkel folytatandó beszélgetéseket. A mindkét oldalról kiadott hivatalos jelentések szerint a beszélgetések tárgya kizárólag gazdasági jellegű, hiszen Franciaország, a négyhatalmi szerződés aláírásakor kisebb szövetségeseinek adott garanciája alapján, hozzájárulásuk nélkül őket politikailag érdeklő problémákat nem tárgyalhat. A legnagyobb hiba lenne vérmes reményeket fűzni a magyar külügyminiszter párizsi tárgyalásainak eredményéhez. Franciaország nem evoluál gyorsan és nem változtatja véleményeit egyik napról a másikra, de különösen nem a szövetségeseit. Utóbbiakhoz szinte doktriner hűséggel ragaszkodik, amit senki sem vehet rossz néven, és ami csak hozzájárulhat ahhoz, hogy Franciaország katonai és pénzügyi hatalmánál fogva egyébként is jelentékeny politikai értékét növelje. Mégis, akármilyen távolságból nézzük is az eseményeket, annyit talán nagyobb kockázat nélkül is megállapíthatunk, hogy a „politikai problémák kizárása“ a párizsi konverzációk köréből csak frázis, amely mint fügefalevél kénytelen azt a tényt takarni, hogy amikor két külügyminiszter az országaikat közösen érdeklő problémákat tárgyalja, akkor, ha azok csak gazdasági jelentőségűek is, lehetetlen, hogy állandóan át ne csússzanak politikai térre, amelynek érintése nélkül nem is képesek a mai gazdasági problémákat megközelíteni. Ha Közép-Európát olyan különálló területnek akarják tekinteni, amelyet a gazdasági krízis különösképpen sújt, és ezért különös eszközökkel kell akár csak gazdasági újjáépítéséhez hozzáfogni, még akkor sem képzelhető el olyan, négy vagy öt államot felölelő megoldás, amely csak a gazdasági komplexumot venné tekintetbe és nem lenne kénytelen tisztázni a gazdasági megegyezés lélektani és történelmi, tehát politikai akadályait.

Mint a különböző sajtókommentárokból látható, a terv egyelőre az, hogy a dunamenti államok egymás között kétoldalú szerződéseket igyekezzenek a nagyhatalmak jóindulatú támogatásával létrehozni. Ha ilyen kétoldalú

szerződések hálózata egyszer létrejött, akkor a második lépés lenne ezeket a szerződéseket egymással összhangba hozni; végül ezt a szerződéskomplexumot kellene a két közvetlenül érdekelt ipari nagyhatalomnak, Olaszországnak és Németországnak, továbbá a harmadik szomszédos nagy államnak, Lengyelországnak érdekeivel összeegyeztetni. A külsőleg és elgondolásában tetszetős idea valószínűleg már a megvalósítás első stádiumában, akkor, amikor pl. egy agrár protekcionista és egy agrár kiveteli állam között kell megegyezést létesíteni, szinte legyőzhetetlen akadályokba fog ütközni, hacsak nincsen olyan parancsoló politikai érdek, amely a gazdasági minoritások ellenállását az egyes államokban legyőzze. Ha tehát Franciaország — nyilvánvalóan politikai érdekből — újra akarja csoportosítani a dunai államokat, akkor szóval és kifelé megtagadhatja a revízió gondolatának akceptálását vagy tárgyalását, tényleg azonban bármilyen megegyezés csak igen jelentékeny politikai és területi engedmények alapján lehetséges, amelyeket nyilván azoknak kell tenniök, akik politikai és területi értékek birtokába jutottak. Tehát ma ugyan elkerülhetik még Franciaország és szövetségesei azt, hogy a gazdasági újjászervezéssel együtt politikai problémákról is tárgyaljanak, de ha céljukat el akarják érni és egy nagyszabású gazdasági megegyezést létrehozni, akkor a siker érdekében le kell majd dobnok a fűgefalevet és el kell határozniok, — valószínűleg gyorsan és hirtelen — hogy a magasra kitűzött politikai cél érdekében politikai áldozatokat hozzanak-e vagy sem.

Az a légkör, amelyben a párizsi fogadtatás lefolyt és a külsőségek, melyek kísérték, — mint pl. az a tény, hogy Paul-Boncour külügyminiszter magyar kollégáját a brit leszerelési delegációval, Edén államtitkárral és Tyrrel nagykövettel hívta össze reggelire — azt mutatják, hogy Franciaországnak határozott szándéka Magyarország felé hidat építeni, és a magyar kérdést barátságosabban kezelni, mint eddig. Erre vallanak a sajtóhangok is, amelyek — szinte csak az Echo de Paris és a Journal des Débats kivételével — ha nem is fenntartás nélkül, de barátságos érdeklődéssel kommentálták a magyar külügyminiszter párizsi tárgyalásait. Nem tudjuk még, milyen tartós eredménye marad ennek az érintkezésnek, amely a Bethlen István és Walko Lajos idejében szőtt és közben majdnem elszakadt fonálnak szerencsés újrafelvételét jelenti. Azonban a látogatás, amely logikus folyamánya Gömbös miniszterelnök és Kánya külügyminiszter alapvető külpolitikai tételének, — t. i. hogy Magyarország minden irányban a szabad kéz politikáját követi, — öröndetesen bizonyíthatja Párizs felé azt, hogy ha a magyar külpolitika az olasz barátságra van is felépítve, és meleg kapcsok fűzik is Németországhoz, nincs lekötve sem az egyik, sem a másik politikai irány mellett. Viszont hasznos figyelmet fordít minden irányban arra a tényre, hogy Magyarország nélkül sem a középeurópai problémát, sem a béke problémáját megoldani nem lehet. Anélkül, hogy ismernők a párizsi tárgyalások anyagát és eredményét, meg vagyunk róla győződve, hogy a magyar külügyminiszternek alkalma volt ezt a tényt és ennek politikai jelentőségét megvilágítani a francia köztársaság vezető államférfiai előtt.

AZ OSZTRÁK HELYZET kétségtelenül továbbra is gondokat kell, hogy okozzon az Ausztria függetlenségében elsősorban érdekelt nagyhatalmaknak. A Steidle Heimwehr vezér elleni merénylet szerzőjének kiszabadítása az innsbrucki börtönből reflektorként világította meg a Dollfuss-kormány helyzetét, mert megmutatta, hogy a németországi befolyás milyen mértékben érvényesül még a hivatalos szerveknél is, tehát felhívta a bomlás veszélyére a figyelmet. Ausztriának és az osztrák népnek minden alapos ismerője kénytelen bevallani, hogy a Németország felé irányuló mozgalom mindinkább

nyer térben és erőben. A csatlakozást ellenző nagyhatalmak részéről egészen szokatlan áldozatokra lenne szükség — gazdasági, pénzügyi és politikai áldozatokra, — hogy Ausztriának legalább felfogásbeli csatlakozását meg lehessen akadályozni. Az valószínűnek látszik, hogy a német birodalom a közjogi csatlakozást, amely nyílt konfliktusra vezetne Párizssal, Rómával, sőt Londonnal is, nem fogja erőszakolni. Viszont sem a Németbirodalom, sem a nemzeti szocialista párt nem fogja zsebretenni azt a vereséget, hogy a testvér Ausztriában a ma a birodalomban uralmon levő német párt még csak a szervezkedéstől is el legyen tiltva. Másrészt Ausztria számára a mai Európában öncélú ideál alig képzelhető el. Ha a Starhemberg-féle osztrák fasizmus vagy a Landbund által propagált osztrák rendi állam, vagy a kettő amalgámjaként elgondolt Dollfuss-rendszer létre is jön, alig hihető, hogy bármelyik is képes legyen olyan ideált tűzni ki az osztrák nép elé, amely a nagy német államhoz való csatlakozásnál vonzóbb legyen. Ha még annyira ellenszenves is a porosz rezsim az osztráknak, a nagy német birodalomhoz való csatlakozás olyan lehetőségeket biztosít az alig 7—8 millió osztráknak, azzal az előnnyel együtt, hogy az Anschluss a katolikus és más kultúrájú délnémetiség súlyát gyarapítaná, hogy ezzel szemben egy közép-európai megoldásnak különös politikai vonzerővel kell bírnia ahhoz, hogy az osztrákok többségét elhárítsa ettől a ma hirtelen vonzóvá lett céltől.

A helyzet megfigyelői háromféle fejlődési lehetőséget látnak aszerint, amint több vagy kevesebb pesszimizmussal tekintenek a jövőbe. A legsötétebb alternatíva lehetségesnek találja, hogy az osztrák nemzeti szocialisták, támogatva a Bajorországba menekült fiatal osztrák nácik ott megszervezett rohamcsapatától, nyílt fölkelésben forduljanak a kormány ellen, ami azért is a legaggasztóbb fejlődés lenne, mert minden bizonnyal nemzetközi konfliktushoz vezethetne. A második alternatíva nemzetközi következményeiben kevésbé látszik veszedelmesnek, mert a nemzeti szocialistáknak egy koalíciós kormányban békés úton való részvételét tartja valószínűnek. A Starhemberg-féle Heimwehr-csoportnak és a Landbund körül csoportosuló ú. n. nemzeti rendi frontnak heves összeütközése lehetővé teszi úgy az egyik, mint a másik alternatívát. Valóban Dolfiuss kancellár egész taktikai ügyességére és tekintélyére van szükség, hogy egy harmadik megoldás: a Dolífuss-koalíció fennmaradása és egy új alkotmány kidolgozása és életbeléptetése a lehetőségek sorában maradjon.

NEMZETKÖZI VISZÁLYOK veszélyeitől terhes légkörben ült össze a Nemzetek Szövetségének 14. rendes Közgyűlése Genfben. Az osztrák kérdés és a leszerelés problémája fogják dominálni a tárgyalásokat, azaz, hogy világosabban fejezzük ki magunkat, — a kulisszák mögötti tárgyalásokat. Ahogy a helyzetet ma látjuk, alig hihető, hogy az osztrák kérdést akár a Nemzetek Szövetségének Tanácsában, akár a Közgyűlésen bármelyik állam szóba hozza, vagy napirendre tűzze. Ismerve a német kormány felfogását és a német nemzeti szocialista közvélemény puszkaporos hangulatát, sajnálatos és ártalmas lenne, ha ezt a kérdést, melyet a két német testvér magánügyének akarnának Berlinben tekinteni, hivatalos formában felemlítenék vagy napirendre tűznék. Tekintve, hogy Ausztria is igen tekintélyes delegációval fogja magát képviseltetni, valószínű, hogy jövőjét illetőleg a nagyhatalmak képviselőivel élénk eszmecsere fog folytatni. Biztos az is, hogy a Közgyűlés, amelynek napirendje meglehetősen érdektelen, a leszerelés kérdésével sem fog foglalkozni, hiszen ez az október 16-án újból összeülő leszerelési konferencia feladata lesz. Ellenben a nagyhatalmaknak a közelebbi hetek során el kell dönteniük állásfoglalásukat a szárazföldi leszerelés bonyolult problémájával szemben. A leszerelési konferencia májusban azzal fejezte be tárgyalásait,

hogy a brit leszerelési javaslatot a kötendő szerződés és a tárgyalások alapjául elfogadta. A Ramsay MacDonald által beterjesztett angol javaslat szerencsés kompromisszumnak látszott a különböző egyéb javaslatok között. Ez a tervezet ugyanis alapul vette az 1932 december 11-iki deklarációt a leszerelési egyenlőségről; igyekezett az ú. n. kvalitatív lefegyverzést, azaz azoknak a fegyvernemeknek megtiltását a le nem szerelt hatalmaknál elérni, amelyek használatától a Versailles! és egyéb szerződések a legyőzött hatalmakat eltiltották. Végül akceptálta a francia javaslatot egy állandó és automatikus ellenőrzésről, amelynek feladata lenne a leszerelés mérvét közvetlen helyszíni ellenőrzéssel nemzetközi alapon megállapítani. Az eredeti angol javaslat már a következő öt éven belül egy bizonyos redukciót akart elérni a le nem szerelt hatalmak haderejében. A helyzet tavasz óta azonban megváltozott, különösen megváltozott a hangulat Németországgal szemben. Mint a brit közvélemény egyik legjelentősebb és a leszerelést erősen propagáló szócsöve, a Times, kiemelte, az angol vélemény szerint „nem lehet Németország egyetlen szomszédjától sem kívánni, hogy a német nép mai hangulata mellett hadseregét vagy felszerelését rögtön leszállítsa“. Ez az állásfoglalás, amely alátámasztja a franciák éles le nem szerelő, sőt a háború gondolatával foglalkozó felfogását, de más szempontból viszont nem követi a franciákat, kizárni látszik azt a reményt, hogy ma egy leszerelési szerződés keretében a le nem szerelt hatalmak akárcsak minimális engedményekre legyenek hajlandók. A maximum, amit az angol-francia-amerikai találkozóaktól várni lehet, — az Egyesült Államok képviselője kijelentette, hogy instrukciói szerint a francia álláspontot fogja támogatni, — az, hogy a hatalmak a mai haderők rögzítését vállalják néhány esztendőre, közben pedig megegyeznek a nemzetközi ellenőrzés módozatairól (amit az angolok egyelőre fenntartással fogadnak) és ennek a periódusnak a befejezésekor hajlandók lesznek bizonyos előre megállapított skála szerint fokozatos leszerelésre. Mindennek bázisaként pedig megerősítenék az egyenjogúság elismeréséről szóló deklarációt. Kérdés, vajjon Olaszország támogatását meg tudják-e kapni ehhez a javaslathoz, aminek eldöntése nagy mértékben függ az osztrák kérdés alakulásától. Ha pedig meglenne az olasz támogatás, tehát a négy nagyhatalmak egyöntetű javaslatává válnék az, amiben Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok képviselői esetleg megegyeznek, a legnagyobb kérdés marad az, vajjon Németország elegendőnek fogja-e találni ezt a megoldást, amely azzal szemben, amit tavasszal — valószínűleg helytelenül — nem tartott elfogadhatónak, lényeges visszaesést jelent. Az a kilátás, hogy az osztrák-német helyzet elmérgesedik és a leszerelési konferencia teljes kudarccal végződik, valóban nem barátságos és nem biztató. De hogy ennek a kilátásnak a veszélye elegendő érv lesz-e úgy az egyik, mint a másik oldal számára ahhoz, hogy nyugodt és békés megoldást elfogadtasson, azt nem memők sem igennel, sem nemmel eldönteni.

Az utóbbi hónapok német politikájának úgylátszik áldozatává lett a német-orszós barátság. Ha azt mondjuk úgy látszik, ezzel jelezni akarjuk, hogy a dolog talán nem végleges, mert Szovjetország politikájának is többféle arca van: ha Sztálin és Litvinov immár közel egy év óta lassan át is orientálják Moszkva politikáját, az kétségtelennek látszik, hogy a vörös hadsereg vezérkarának viszonya a Reichswehrhez változatlanul harmonikus és meleg. Vorosilov hadügyminiszter politikai koncepciója némileg ellentétben áll a Kreml politikusaival, úgyhogy talán az utolsó szót még nem mondták ki, minden ellentétes látszat dacára, a szovjet németellenes külpolitikai irányában. A vörös kormány külpolitikai orientációjának oka nem egyedül a mai német kormány véresen és hevesen kommunistaellenes jellegében keresendő; hiszen a Kreml már néhány éve mindent meg-

tett, hogy Franciaországhoz közeledjék és hogy megneptámadási szerződéseket kössön vele és ezenkívül összes szomszédaival is. A Franciaországgal és Lengyelországgal a múlt ősszel kötött megneptámadási szerződés volt az első ezen az úton, a júniusi protokoll, amely az összes szomszédok aláírásával meghatározza a támadót, betetőzése volt ennek a diplomáciai akciónak. Az utóbbinak fontossága különösen abban van, hogy Románia is aláírta és ezzel a távol keleti határ kivételével a Szovjetbirodalom határai, legalább is szerződésszerűen biztosítottak nyertek külső támadás ellen. A németbarát korszak végét tulajdonképpen a híres Hugenberg-féle memorandum siettette. A Németbirodalom gazdasági minisztere tudvalevőleg a londoni gazdasági konferencia elé olyan, ugyan magánjellegűnek deklarált emlékiratot tévesztett, amely Oroszországot majdnem teljes nyíltan mint német gyarmatosítást területet jelölte meg. Ez a béketűrő szovjetnél betetőzte a mértéket és politikailag meghozta a változást, amelynek Németország szempontjából legfontosabb következménye az, hogy legalább egyelőre, Lengyelország katonailag szabad kezét kap a Németbirodalom felé. Mindenesetre jellemző az orosz politika változására az, hogy míg eddig a szovjet sajtó erősen revizionista jellegű volt, addig az utóbbi hónapokban egészen nyíltan Németország keleti határainak revíziója ellen foglalt állást.

Oroszország az európai politikában természetesen továbbra is erősen passzív szerepet játszik, de mindenesetre egy nagyhatalom passzív szerepét, amelynek állásfoglalását mindenkinek tekintetbe kell vennie. Az orosz gabonaellátás nehézségei, a rossz termés és a még rosszabb belső szervezés, mely a termés elosztását lehetetlenné teszi, részben súlyos éhínséget provokált különösen az Ural vidékén, részben ismét élesen szembeállította a parasztságot a szovjet kormánnyal. Ez a nehéz belső helyzet egyik főoka annak, hogy a szovjet ilyen erős nyomatókkai keresi a megegyezést szomszédaival. A másik ok a keleti veszély, amely Japán felől fenyegeti a Szovjetbirodalmat éppúgy, mint cári elődjét. Japánban Hirohito, volt moszkvai nagykövetet nevezték ki külügyminiszterre: energikus nacionalistát, az öregedő Ushida gróf helyett. Ez nyilván annyit jelent, hogy a felkelő nap országa Kínával és Oroszországgal szemben egyaránt igen aktív külpolitikát akar folytatni. Kínával valószínűleg meg fog egyezni, mert a nagyhatalmak által teljesen cserbenhagyott nankingi kormány számára más megoldás nem marad hátra. Japán ezután, Mandsukuo megszervezésén kívül, szemét az orosz birtokokra fogja vetni: Vladivosztookra és Kamcsatkára. Ezt a szovjet sajtó legalább is biztosra veszi. És aki a nagy japán nacionalista programot ismeri, annak nincs kételye afelől, hogy a japán imperialistáktól a 80-as években megállapított nagy terjeszkedési programnak egyik sarkalatos pontja Kelet-Ázsia partjainak birtokolása a Behring-szorostól a Sárga-tengerig.

AMIKOR A SPANYOL forradalom csöndes viharral elsöpörte Alfonz királyt és a monarchiát, és ezek helyét szocialista ízű radikális köztársaság foglalta el, rendkívül erős volt az ország közvéleményének balfelé hajló irányzata. Mind Spanyolországban magában, azaz Castill-Spanyolországban, mind Catalonjában kommunista vagy anarchista elemeknek a lázongása befolyásolta a politikát és nyomást gyakorolt a kormányokra a legszélsőbb forradalmi újítások irányában. Hiába volt a polgári köztársaságiak mérséklő befolyása, a kormánytaktika azt kívánta, hogy balfelé eltolással védekezzenek az erőszakos felforgatás ellen. Így jött létre az ország katólikus közvéleményének felháborodására a szerzetesrendek vagyonának elkobzását kimondó törvény, amelyet még Alcalá Zamotra elnök ellenállása

sem tudott meghiúsítani. Az elnök jobbnak látta nem állítani élére a helyzetet és a törvény aláírását nem tagadta meg. Azonban ettől a pillanattól kezdve a kormánynak számolnia kellett az igen tekintélyes katolikus közvéleménynek és klérusnak az ellenállásával, amelynek befolyása, különösen az északi tartományokban, rendkívül erős. A radikálisok Lerroux volt külügyminiszter vezénylete alatt kiváltak a kormányból és a koalícióból. Ez azonban egyelőre nem gyöngítette a kiváló taktikus Azana miniszterelnök és kormányának tekintélyét. Az agitációs munka a föld alatt folyt. De amíg a különböző monarchista tisztí Juntá-k felkelési kísérletei csődöt mondtak, az ország közvéleménye lassan — nyilván a világválság ideje alatt minden kormányon levő hatalom helyzetét aláásó gazdasági nyomás hatása alatt — ismét jobb felé tolódott el. Hiba lenne ebben monarchista tendenciát látni. Lehet, bár pillanatnyilag valószínűtlen, hogy kifejlődik belőle valamilyen monarchizmus. Ma a változás annyit jelent, hogy a kommunista agitációnak kevesebb sikere van és hogy a kisparaszt és kispolgári közvélemény elfordul a szocialistáktól és a köztársasági polgári front erősödik. A hónap elején lezajlott községi választások, melyek célja az Alkotmányt Biztosító Törvényszék tagjainak megválasztása volt, már magukon viselték ennek a hangulatváltozásnak bélyegét. A legtöbb városban, különösen Galíciában és Valencia tartományokban a jobboldali pártok jelöltjeinek adtak többséget. Emlékezzünk rá, hogy Alfonz királyt a község-tanácsi választások buktatták meg, amelyek megmutatták, hogy az ország többsége elfordult nemcsak a diktatúrától, de még az alkotmányos monarchista pártoktól is. Dacára annak, hogy e választások eredménye nem terjedt ki a parlamentre és így a cortez összetétele nem változott, a figyelemzetetés félreérthetetlen volt.

Az elnök ezt a pillanatot látta alkalmasnak arra, hogy Azanát, aki eddig minden buktatást kísérletnek mesteri ügyességgel állott ellen, megkísérelje eltávolítani. Feltette a kérdést a miniszterelnöknek, aki úgylátszik nem is gondolt a lemondásra, hogy vajjon az adott helyzetben hiszi-e, hogy még a cortez többségének bizalmára támaszkodhatik. Az elnöknek egy másik, még indiszkrétébb kérdése az volt, vajjon a miniszterek úgy érzik-e, hogy ez a kormány a legjobb, amelyet a közeledő választásokra való tekintettel össze lehet állítani? Valószínűleg ez a kérdés döntötte el a kabinet állásfoglalását, amely csak kevéssel előbb nagy többséggel kapott bizalmi szavazatot a kamarában. Azana és kormánya beadta lemondását és ettől kezdve az elnök kezéből volt a döntés. Zamorra a radikális vezér, Lerroux segítségével köztársasági koalíciót hozott létre, a szocialisták kizárásával. Minthogy az új kormány bizonytalan többségre támaszkodik a cortezben, amelynek ma legerősebb frakciója, a szocialista párt, az ellenzéken van, Azana pártja pedig várakozó semlegességben maradt, a miniszterelnök számára az látszott volna a legjobb megoldásnak, ha rögtön választathat. Az elnök azonban visszautasította erre irányuló javaslatát, rámutatva arra, hogy a corteznek még be kell fejeznie az előtte levő alkotmányozó törvényhozási munkát. Lerrouxnak tehát majdnem lehetetlen helyzettel kell megbirkóznia, amikor bizonytalan többséggel a háta mögött az alkotmányt kell kiegészítenie, illetve átalakítani. Bizonyos, hogy soká nem halaszthatja a választásokat, különben belebukik, hiszen meg kell küzdenie egyik oldalon a szocialisták és Azanáék fenyegető ellenzéki ségével, a másik oldalon pedig nem szabad megengednie, hogy a monarchizmus a köztársasági kormányzás gyengesége következtében megerősödjék. Nem szabad ugyanis elfelednünk, hogy az új alkotmány alapján szükségessé vált Alkotmányos Garancia Törvényszék tagjainak választásakor a monarchisták erősen előretörték és olyanok is helyet kaptak az alkotmányvédő törvényszék tagjai között, mint Calvo Sotelo, Primo de Ri-

vera hírhedt pénzügyminisztere, aki egyike volt az első menekülőknek és aki száműzetésből él. Mindenesetre a helyzet azt mutatja, hogy Spanyolország is tovább forrong és meglepő változásokra lehetünk elkészülve. Csak egy látszik biztosnak s ez az, hogy a Spanyol Köztársaság külpolitikája nem fog változni: ez a radikálisok és a radikális szocialisták, tehát általában a köztársasági baloldal befolyása alatt franciabarát, még ha nem megy is annyira, mint amennyire Párizs szeretné. A franciák tudvalevőleg katonai egyezményt akarnának tető alá hozni, hogy mozgósítás esetén Marokkóból Algeciras-on át a legrövidebb tengeri úton spanyol terület felhasználásával hozhassák Európába a Tunis, Algír és Marokkóban állomásozó színes tartalékokat.

A spanyol változás ismét mutatja, hogy mennyire visszaesett a kommunizmus és szocializmus terjeszkedése Európában. A reakció kevésbé heves, mint Németországban, de nyilvánvalóan állandóan fejlődik. És ha Kubában kommunista jellegű forradalmat látunk, — amennyiben van egyáltalán valamilyen határozott jellege ennek a folyton változó mozgalomnak — ennek a magyarázata inkább Kuba sajátos gazdasági helyzetében és a latin amerikaiak hagyományosan forradalmár vérmérsékletében található. Európában az antiszocialista és forradalomellenes mozgalom erősödik, aminek legújabb jele az ír nemzeti front megalakulása. De Valera kormányának kockázatos politikája minden más európai államénál súlyosabb gazdasági krízisbe sodorta Írországot, amikor megátalkodottsága következtében vámháborút provokált Nagy-Britanniával sezzel a zöld sziget földművelőit megfosztotta nemcsak legjobb, de szinte egyetlen biztos piacuktól. Ennek a csökönyös politikának meg is volt hamarosan a visszahatása: szinte a földből nőtt ki néhány hét alatt a kékingesek ír fasiszta pártja a kiváló O'Duffy generális vezetése alatt. A kormánynak egy elődjétől származó szükség törvényre való hivatkozással (amelyet annakidején hevesen támadtak), sikerült ugyan a kékingesek felvonulását néhány hét előtt betiltani, de nem sikerült a kékinges hadsereget lefegyverezni. A megerősödött fasiszta párt erre koalícióba lépett a szocialisták kivételével a másik ellenzéki párttal, főképpen az ír nemzeti párttal, amely Cosgrave miniszterelnök vezérlete alatt áll és a legutóbbi választáson, amelyet De Valera a legalkalmasabb időben provokált, vereséget szenvedett. A három párt koalíciója a mai Daü-ben (kamarában) ugyan nem ad többséget az ellenzéknek, mert a szocialisták kicsiny tábora De Valerához csatlakozott és létrehozta többségét, de az egységes front olyan erőt tartalmaz, mellyel nagyon veszélyes lesz De Valerának az elégedetlen parasztság mellett megküzdenie. Az egységes ellenzéki front ugyanis egy igen ügyes választási politikai cselhez folyamodott: programjának fő pontjává az Északi Írországgal való békés egyesülést tette. Ezt pedig De Valera semmiképpen el nem érheti, minthogy a Nagy-Britanniához és a királyhoz hű Ulster vele, a királyhűséget megtagadó köztársasággal, semmi körülmények között

OTTLIK GYÖRGY

nem egyesülne. A legközelebbi hónapok tehát érdekes fejleményeket hozhatnak az ír Szabadállamban is, almi a britekkel megegyezést keresők tábora növekedésben van.